

Nr 26.

Ankom till riksdagen kansli den 26 april 1915 kl. 11,30 f. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inskränkning i inmutningsrätten, dels ock i ämnet väckt motion.

Närvarande: herrar Petersson i Lidingö villastad, Lindhagen, Trana, Stärner,* greve Lagerbjelke,* Alexanderson, Knut Larsson, Lars Olsson, greve Spens, Dahl, Pettersson i Södertälje, Pettersson i Bjälbo, Persson i Norrköping, Gustafsson i Örebro, Schotte och Borg.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Genom en den 23 februari 1915 dagtecknad proposition, nr 43, som hänvisats till lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bifogade utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

»Lag

om inskränkning i inmutningsrätten.

Härigenom förordnas som följer:

Inom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län må under tiden intill den 1 oktober 1916 endast för kronans räkning inmutning ske å kronojord, som ej under ständig besittningsrätt innehaves eller är till boställe anslagen.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1915.»

Bihang till riksdagens protokoll 1915. 9 saml. 23 häft. (Nr 26.)

Beträffande de skäl, som ligga till grund för ifrågavarande proposition, får utskottet hänvisa till de vid densamma fogade utdrag av statsrådsprotokollet.

I samband med denna proposition har utskottet till behandling förehafat en av herr *Asplund* i anledning av propositionen väckt motion (I: 75).

Herr *Asplund* har i denna motion hemställt:

»att riksdagen ville, i samband med antagandet av Kungl. Maj:ts i prop. nr 43 framlagda förslag till inskränkning i inmutningsrätten och i anledning av däri gjorda uttalanden, hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville tillse, att vid den i statsrådsprotokollet utlovade snara utredningen om en bättre och mera stadigvarande lösning av frågan om mineralfyndigheters tillgodogörande största möjliga hänsyn toges, förutom till statens intresse av andel i den direkta ekonomiska vinsten av malmbrytningen, även till behovet av att malmförädlingsföretag kraftigt understödjas.»

I fråga om vad motionären anfört till stöd för sin ovanintagna hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

*Utskottets
yttrande.*

Genom gruvestadgan den 12 januari 1855 stadgades, att vid inmutning å odisponerad kronojord jordägareandelen skulle tillkomma inmutaren, men å kronojord, som upplåtits under ständig besittningsrätt eller anslagits till boställe eller utarrenderats, kronoåbon, boställsinnehavaren eller arrendatorn. Denna bestämmelse övergick sedermera i gruvestadgan den 16 maj 1884. Samma grundsats har även gått över i lagen angående eftersökande och bearbetande av stenkolsfyndigheter den 28 maj 1886, enligt vilken å kronojord av sist nämnda tre slag vederbörande innehavare skall tillgodonjuta den avgift, som koncessionsinnehavaren enligt lagen är skyldig utgiva till jordägaren, under det att å annan kronojord koncessionsinnehavaren är från dylik avgift befriad.

I en motion vid 1889 års riksdag fästes uppmärksamheten därpå, att staten i följd av nämnda stadganden ej blott ginge miste om ekonomisk fördel utan även saknade inflytande och kontroll vid gruvors bearbetande å kronans mark. Motionen resulterade i en riksdagens skrivelse av den 15 maj 1889, däri riksdagen hemställde, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande, huruvida det kunde lända till fördel för kronan, att å kronojord, som icke innehades under ständig besittningsrätt eller vore anslagen till boställe eller blivit för kronans räkning till bruk-

ning på viss tid åt annan upplåten, kronan tillerkändes rätt att till hälften med inmutaren deltaga i gruvarbetet och den därav fallande vinsten.

Den 20 maj 1890 avlät riksdagen en ny framställning i ämnet, däri anhölls, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag om sådan ändring i gruvestadgan, att malm- och andra mineralfyndigheter, vilka efter ändringens fastställande bleve upptäckta å kronojord, som ej vore under ständig besittningsrätt upplåten, måtte på det för staten gagneligaste sätt kunna disponeras.

De sålunda väckta frågorna fingo en lösning genom lagen den 20 oktober 1899. Enligt denna skall å kronojord, som under ständig besittningsrätt innehaves eller är till boställe anslagen, kronoåbon eller boställshavaren fortfarande tillgodonjuta jordägareandelen, varemot den å annan kronojord tillkommer kronan. Denna kronans jordägareandel skall jämlikt kungörelse den 20 oktober 1899 utbjudas på arrende åt enskilda för en tid av 20 år, därvid gäller, att i allmänhet anbud ej får antagas, om det lyder å mindre än en femtiondedel av värdet av brutna och uppfordrade inmutningsbara ämnen. Kommer arrendeavtal ej till stånd, skall, där ej Konungen för särskilt fall annorlunda förordnar, jordägareandelen lämnas obegagnad, och får enligt lagen inmutaren då tillgodonjuta densamma mot avgäld till kronan, motsvarande en sjuttiofemtedel av värdet av brutna och uppfordrade inmutningsbara ämnen.

Sedan år 1902 har frågan om lämpligheten av ett upphävande av inmutningsrätten å viss kronojord varit föremål för behandling av statsmakterna. I nådigt brev den 28 februari 1902 anbefalldes Kungl. Maj:t kommerskollegium att efter hörande av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län samt bergmästaren i norra distriktet inkomma med utlåtande, huruvida och i vilken omfattning inmutningsrätten syntes kollegium böra upphävas eller tills vidare suspenderas. Närmaste anledningen till denna åtgärd var, såsom i det nådiga brevet framhålles, att inmutningsrätten, sådan den utövats inom Norrbottens län, funnits kunna förleda till en osund spekulation och andra betänkliga missförhållanden.

Berörda missförhållanden blevo även av riksdagen uppmärksammade. Riksdagen ansåg att, i avbidan på frågans fullständiga utredande, provisoriska åtgärder borde vidtagas för att, såvitt ske kunde, förhindra, att förhållandena förvärrades, och antog därför för sin del, med föranledande av enskilda motioner, en lagbestämmelse, enligt vilken inom Norrbottens län inmutningsrätten å kronojord, som ej under ständig besittningsrätt innehades eller vore till boställe anslagen, förbehölls kronan ensam. Denna lagbestämmelse, vars antagande riksdagen i skrivelse den 21

maj 1902 för Kungl. Maj:t tillkännagav, blev den 6 juni samma år av Kungl. Maj:t sanktionerad.

Den sålunda tillkomna provisoriska lagstiftningen har sedermera alltjämt årligen förnyats och är sedan år 1907 utsträckt att gälla även för Jämtlands och Västerbottens län. Ytterligare förlängning föreslås i den nu föreliggande kungl. prop. så att under tiden intill den 1 oktober 1916 inom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län inmutning endast för kronans räkning får ske å kronojord, som ej under ständig besittningsrätt innehaves eller är till boställe anslagen.

Försök till lösning av frågan om en ny ordning för gruvdrift å kronojord hava gjorts genom kungl. propositioner, framlagda vid riksdagarna 1909 och 1910. Kärnpunkten i dessa förslag har varit, att i gruvestadgan skulle intagas förbud mot inmutning å all annan kronojord än sådan, som innehades under ständig besittningsrätt eller vore till boställe anslagen. Vid sidan härav skulle utfärdas särskilda bestämmelser angående undersökning och tillgodogörande av malmfyndighet å sådan kronojord, därå inmutning ej finge ske, väsentligen gående därpå ut, att möjlighet skulle beredas en var svensk medborgare att vinna rätt att bedriva undersökningsarbete å dylik jord och, om han därvid funnit fyndighet vara arbetsvärd, få en viss rätt att på bestämda villkor erhålla Konungens tillstånd till densammas tillgodogörande. För upplåtelsen skulle till kronan erläggas dels en årlig jordskyld dels ock en avgäld (royalty) bestämmd till viss procent av avkastningen, och staten skulle tillförsäkras rätt att efter viss tid på närmare angivna villkor inlösa gruvanläggningen. Bland övriga bestämmelser anmärkes här, att Konungen skulle äga att vid meddelandet av tillstånd till gruvdriften föreskriva, det järnmalm, som ur den upplåtna fyndigheten vunnes, icke eller allenast i viss omfattning finge såsom råvara exporteras ur landet.

Dessa förslag lyckades emellertid icke vinna riksdagens bifall. Enligt föredragande departementschefens uttalande till statsrådsprotokollet vid föredragningen i statsrådet av 1910 års förslag ansågs utgången i riksdagen år 1909 icke hava berott på några principiella betänkligheter mot de framlagda förslagen, utan syntes fast hellre tydligt, att riksdagen förväntade, att förslagen, efter att hava i vissa hänseenden fullständigats, skulle ånyo till riksdagens prövning framläggas. Av sådan anledning framlades förslagen för 1910 års riksdag med allenast vissa ändringar, som i detta sammanhang ej kräva uppmärksamhet.

Vid behandlingen i riksdagen år 1910 framträdde emellertid en djupare gående meningsskiljaktighet. Sammansatta lag- och jordbruksutskottet hade i sitt utlåtande i ärendet uttalat, att det syntes utskottet,

som om de principer, vilka kommit till uttryck i de framlagda förslagen, vore i det hela tillfredsställande, när man ville upphäva inmutningsrätten, och att utskottet funne sig kunna i huvudsak ansluta sig till det nya system, som i förslagen vunnit uttryck. Utskottet hade dock funnit anledning att mot förslagen framställa vissa anmärkningar, på grund av vilka utskottet ansett en omarbetning av förslagen erforderlig, vilken icke lämpligen kunnat av utskottet verkställas. Utskottet ansåg sig förty böra avstyrka bifall till förslagen i föreliggande skick. Denna utskottets hemställan blev ock av första kammaren bifallen. Andra kammaren däremot anslöt sig till en vid förenämnda utlåtande fogad reservation, däri bifall till förslagen avstyrktes på den grund att en ny i stort sett enhetlig gruvlagstiftning borde komma till stånd, byggd på den principen, att mineralier, i den mån de ej redan vore tagna i bruk av enskilda, skulle närmast falla inom statens intresseområde, oavsett om fyndigheten låge på kronans eller enskildas mark, och att gruvlagstiftningen alltså borde grundas väsentligen å ett koncessionssystem. Det lär vara antagligt, att i den sålunda yppade meningsskiljaktigheten är att söka den väsentliga orsaken till att frågan därefter allt hittills fått vila.

I det yttrande till statsrådsprotokollet, som åtföljer den till riksdagen nu avlätna kungl. proposition, yttrar föredragande departementschefen, att han, utan att nu försöka uppdraga några riktlinjer för ett fortsatt lagstiftningsarbete i förevarande ämne, velat tillkännagiva, att han ämnar snarast möjligt hos Kungl. Maj:t anmäla frågan, vilka åtgärder lämpligen böra vidtagas i denna viktiga angelägenhet.

Herr Asplunds ovanberörda motion är anknuten till detta uttalande och åsyftar på sätt i motionen angives att, innan det efter utredningens igångsättande blir försent, framhålla vikten av gruvlagstiftningens anpassning efter behovet av den inhemska malmförädlingens utveckling. Motionären föreslår fördenskull en skrivelse till Kungl. Maj:t av den innebörd, att vid den i statsrådsprotokollet utlovade snara utredningen om en bättre och mera stadigvarande lösning av frågan om mineralfyndigheters tillgodogörande största möjliga hänsyn måtte tagas, förutom till statens intresse av andel i den direkta ekonomiska vinsten av malmbrytningen, även till behovet av att malmförädlingsföretag kraftigt understödjas.

Utskottet har med tillfredsställelse inhämtat, att ett återupptagande av arbetet för lösning av de svävande frågorna på gruvlagstiftningens område ställts i utsikt. Det pågående tillgodogörandet av kraften i landets vattenfall och senare tiders rön ifråga om den elektriska malmsmältningen giva anledning till förhoppning, att i en nära framtid malmens förädling skall kunna försiggå inom landet i större utsträckning än hittills. Under så-

dana förhållanden vore det otvivelaktigt lyckligt, om sättet och villkoren för malmtillgångarnas tillgodogörande jämväl kunde på ett mera bestående sätt legalt ordnas. Det ligger i sakens natur, att vid de förarbeten, som komma att finnas erforderliga för förslag till ett dylikt ordnande, synnerlig uppmärksamhet kommer att riktas därå, att den inhemska malmförädlingen uppmuntras och understödjdes, så långt sådant kan ske genom anordningar inom gruvlagstiftningen. Även under den behandling, som hittills ägnats hithörande spörsmål, har den inhemska malmförädlingens intresse förvisso icke lämnats å sido. Därom vittna de vid 1909 och 1910 årens riksdagar i ämnet framlagda förslagen. Att kronans intresse av rättmätig inkomst från gruvdriften kommer att beaktas är självfallet. Under sådana förhållanden kan utskottet icke finna det erforderligt, att i särskild skrivelse fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet å nu berörda omständigheter, och detta så mycket mindre som utskottet i ärendets nuvarande läge icke finner anledning ingå på något bedömande av de riktlinjer, efter vilka de svävande frågorna eventuellt böra lösas. Utskottet finner sig alltså sakna anledning att tillstyrka en framställning till Kungl. Maj:t i anledning av förut nämnda motion.

Emot det i den Kungl. propositionen framlagda förslaget till lag om inskränkning i inmutningsrätten har utskottet ej haft något att erinra.

Utskottet hemställer alltså:

A) att Kungl. Maj:ts proposition nr 43 med förslag till lag om inskränkning i inmutningsrätten må av riksdagen bifallas, och

B) att herr Asplunds ifrågavarande motion nr 75 i första kammaren icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 23 april 1915.

På laguskottets vägnar

ALBERT PETERSSON.

Reservationer:

av herr *Lindhagen*, som anfört:

»Motionären, som haft tillfälle att taga del av förslaget till utskottets utlåtande, har meddelat, att han för sin del skulle eventuellt kunna känna sig tillfredsställd med ett behörigt beaktande av motionen allenast i utskottets motivering, därest denna i själva huvudsaken erhöle väsentligen följande innehåll:

Med tillfredsställelse inhämtas av propositionen, att ett återupptagande av arbetet för lösning av de svävande frågorna på gruvlagstiftningens område ställts i utsikt. Det pågående tillgodogörandet av kraften i landets vattenfall och senare tidens rön såväl i fråga om den elektriska malmsmältningen som andra metoder, varigenom av orena malmer kan framställas ett fullgott järn med mindre kolåtgång än förut eller med användande av mindervärdigt bränsle, giva, jämte möjligheterna till, en avsevärd ökning av träkolsproduktionen genom ett bättre tillvaratagande utav avfallsprodukterna särskilt från statens skogar i Norrland samt genom en intensivare skogsvård i allmänhet, grundad anledning till den förhoppningen, att i en nära framtid malmens förädling skall kunna försiggå inom landet i betydligt större utsträckning än hittills. Då de med säkerhet kända malmtillgångarna inom mellersta Sveriges bergslager även utan ökning av nuvarande årsproduktion torde vara otillräckliga för en längre framtid, synes det utskottet, nationalekonomiskt sett, ganska naturligt, om en avsevärd del av landets tackjärnsproduktion komme att överflyttas till Norrland, där alla betingelser för denna gren av järnhanteringen äro tillfinnandes, nämligen riklig tillgång på malm och skogar samt på vattenkraft, som ej i en mot tillgångarna närmelsevis svarande utsträckning torde få användning för annat ändamål. Vid sådant förhållande är det av största vikt att tillgodogörandet av den aldrig sinande vattenkraften och de vid rationell skötsel ständigt återväxande skogarna säkerställas genom en malmhushållning, som för praktiskt taget obegränsad framtid tryggar tillgången till malm under en praktiskt taget obegränsad framtid. Härför fordras emellertid dels, att malmexporten icke väsentligt ökas utöver nu medgivna export, dels att malmförädlingen inom den närmaste framtiden beredes en så kraftig tillväxt, att den, då nu gällande överenskommelser angående malmexporten utlöpa, kan övertaga en väsentlig del av den malmproduktion, som därefter kan vara nödig bibehålla. Denna tillväxt synes lämpligen böra befordras genom sådana bestämmelser i gruvlagstiftningen, som kraftigt premiera malmförädling framför export genom att göra malmförädling inom landet, omedelbart eller efter vissa övergångsår, till villkor för upplåtelse av malmfyndigheter, denna må nu äga rum i form av koncession eller genom inmutning med förbehåll av den art, som varit gällande före 1850-talet.

Givetvis bör samma åsikter gälla beträffande tillgodogörandet av andra malmer än järnmalm, så mycket mer som den kända tillgången av sådana, varav landet har stort behov, såsom koppar- och zinkmalmer, lär vara ganska begränsad.

Även om skälig anledning icke skulle finnas för påståendet, att frågan om den inhemska malmförädlingens befrämjande icke tillräckligt beaktats vid behandlingen av gruvlagstiftningsfrågor under de senaste 30 åren, synes ärendets stora betydelse för vårt lands näringsliv dock till fullo motivera ett uttalande av ovanstående innehåll.'

Lika med motionären anser även jag, att en erinran om betydelsen av utvidgad malmförädling inom landet är även i detta sammanhang synnerligen på sin plats och motionären menar nog i själva verket, trots det milda uttryckssättet i slutet av ovanstående inlaga, att denna angelägenhet ingalunda vunnit det beaktande, som den i så hög grad förtjänar. Det bör också, synes mig, tydligt utsägas, vad som uppenbarligen ligger bakom motionen, nämligen att det mångenstädes bland målsmännen för den mellansvenska bruksrörelsen förda talet om lämpligheten av förädlingsindustriens koncentrerung i mellersta Sverige och den nordsvenska malmens begagnande företrädesvis för export till utlandet eller utfyllande av den mellansvenska industriens behov av råvara, icke bör vid dessa angelägenheter avgörande få göra sig på ett dominerande sätt gällande. Bemötandena synas uppenbart böra inriktas på att snarast möjligt skapa en kraftig förädlingsindustri även i Norrbotten, vilket för övrigt var en av förutsättningarna för de dyrbara kraftanläggningarna vid Porjus. En öppen fråga blir sedan formen för denna industris upprättande och synes därvid behöva erinras även om vikten och betydelsen av det även i riksdagen en gång framförda förslaget om inrättandet av förädlingsverk genom staten.

Dessa angelägenheter synes mig väl förtjänta att framhållas genom en i anledning av motionärens förslag beslutad särskild riksdagsskrivelse. Då emellertid även motionären nöjer sig med ett uttryckligare och fullständigare förord för motionen allenast i motiveringen, får jag med åberopande av det huvudsakliga innehållet i motionärens inlaga samt vad av mig nu ytterligare anförts, instämma i det slut, vartill utskottet kommit.»

samt av herrar *Persson* i Norrköping och *Borg* i fråga om vissa delar av utskottets motivering.